

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 15 maja 2024 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Romualda Spyt (przewodniczący)

SSN Maciej Pacuda (sprawozdawca)

SSN Krzysztof Rączka

w sprawie z odwołania A. Spółki z ograniczoną odpowiedzialnością w G.
przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych Oddziałowi w Lublinie
o wydanie pisemnej interpretacji,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy i Ubezpieczeń
Społecznych w dniu 15 maja 2024 r.,
skargi kasacyjnej organu rentowego od wyroku Sądu Apelacyjnego w Katowicach
z dnia 28 lutego 2022 r., sygn. akt III AUa 580/20,

**uchyla zaskarżony wyrok i przekazuje sprawę Sądowi
Apelacyjnemu w Katowicach do ponownego rozpoznania
i rozstrzygnięcia o kosztach postępowania kasacyjnego.**

UZASADNIENIE

Sąd Okręgowy – Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Gliwicach wyrokiem z dnia 11 grudnia 2019 r., wydanym na skutek odwołania wniesionego przez A. sp. z o.o. w G. od decyzji Zakładu Ubezpieczeń Społecznych Oddziału w Lublinie z dnia 3 lipca 2019 r., zmienił tę decyzję i uznał stanowisko wyrażone przez odwołującą się we wniosku z dnia 21 czerwca 2019 r.:

a) za prawidłowe w sprawie niepodlegania ubezpieczeniom społecznym przez obywateli państw obcych, z którymi odwołująca się zawarła umowy zlecenia - zleceniobiorców spoza UE, osoby z Ukrainy, zatrudnione na podstawie zezwolenia na pracę sezonową lub oświadczenia o powierzeniu wykonywania pracy cudzoziemcowi na okres pracy wynoszący łącznie nie dłużej niż 6 miesięcy w ciągu kolejnych 12 miesięcy,

b) za prawidłowe w sprawie niepodlegania ubezpieczeniom społecznym przez obywateli państw obcych, z którymi odwołująca się zamierza zawrzeć umowy zlecenia - zleceniobiorców spoza UE, osoby z Ukrainy zatrudnione na podstawie zezwolenia na pracę sezonową lub oświadczenia o powierzeniu wykonywania pracy cudzoziemcowi, na okres pracy wynoszący łącznie nie dłużej niż 6 miesięcy w ciągu kolejnych 12 miesięcy,

c) za prawidłowe w sprawie niepodlegania ubezpieczeniom społecznym przez obywateli państw obcych, z którymi odwołująca się zamierza zawrzeć umowy zlecenia - zleceniobiorców spoza UE, osoby z Republiki Białorusi, Federacji Rosyjskiej, Republiki Gruzji zatrudnione na podstawie zezwolenia na pracę sezonową lub oświadczenia o powierzeniu wykonywania pracy cudzoziemcowi, na okres pracy wynoszący łącznie nie dłużej niż 6 miesięcy w ciągu kolejnych 12 miesięcy,

d) za prawidłowe w sprawie niepodlegania ubezpieczeniom społecznym przez obywateli państw obcych, z którymi odwołująca się zamierza zawrzeć umowy zlecenia - zleceniobiorców spoza UE, osoby z Ukrainy, które uzyskały zezwolenie typu A na pobyt czasowy i pracę cudzoziemca na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej,

e) za prawidłowe w sprawie niepodlegania ubezpieczeniom społecznym przez obywateli państw obcych, z którymi odwołująca się zamierza zawrzeć umowy zlecenia - zleceniobiorców spoza UE, osoby z Republiki Białorusi, Republiki Gruzji,

Federacji Rosyjskiej, Republiki Azerbejdżanu, które uzyskały zezwolenie typu A na pobyt czasowy i pracę cudzoziemca na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej,

f) za prawidłowe w sprawie niepodlegania ubezpieczeniom społecznym przez obywateli państw obcych, z którymi odwołująca się zamierza zawrzeć umowy zlecenia - zleceniobiorców spoza UE, osoby z Ukrainy, które uzyskały zezwolenie na pracę i pobyt czasowy do trzech lat,

g) za prawidłowe w sprawie niepodlegania ubezpieczeniom społecznym przez obywateli państw obcych, z którymi odwołująca się zamierza zawrzeć umowy zlecenia - zleceniobiorców spoza UE, osoby z Republiki Białorusi, Republiki Gruzji, Federacji Rosyjskiej, Republiki Azerbejdżanu, które uzyskały zezwolenie na pracę i pobyt czasowy do trzech lat,

h) za prawidłowe w sprawie niepodlegania ubezpieczeniom społecznym przez obywateli państw obcych, z którymi odwołująca się zamierza zawrzeć umowy zlecenia - zleceniobiorców spoza UE, osoby z Ukrainy, które będą wykonywały „pracę sezonową”,

i) za prawidłowe w sprawie niepodlegania ubezpieczeniom społecznym przez obywateli państw obcych, z którymi odwołująca się zamierza zawrzeć umowy zlecenia - zleceniobiorców spoza UE, osoby z Republiki Białorusi, Republiki Gruzji, Federacji Rosyjskiej, które będą wykonywały „pracę sezonową”

oraz zasądził na rzecz odwołującej się od organu rentowego kwotę 180 tytułem zwrotu kosztów zastępstwa procesowego.

Sąd pierwszej instancji ustalił, że odwołująca się w dniu 24 czerwca 2019 r. złożyła w organie rentowym wnioski o wydanie pisemnej interpretacji. Podała w nim, że w ramach prowadzonej działalności gospodarczej zatrudnia zleceniobiorców spoza UE, to jest osoby z Ukrainy, na podstawie § 2 rozporządzenia Ministra Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej z dnia 8 grudnia 2017 r. w sprawie państw, do których obywateli stosuje się niektóre przepisy dotyczące zezwolenia na pracę sezonową oraz przepisy dotyczące oświadczenia o powierzeniu wykonywania pracy cudzoziemcowi, na okres pracy wynoszący łącznie nie dłużej niż 6 miesięcy w ciągu kolejnych 12 miesięcy. Podniosła nadto, że ma zamiar zatrudniać na podstawie umowy zlecenia:

1. zleceniobiorców spoza UE, osoby z Ukrainy, Republiki Białorusi, Federacji Rosyjskiej, Republiki Gruzji na podstawie § 2 rozporządzenia Ministra Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej z dnia 8 grudnia 2017 r. w sprawie państw, do których obywateli stosuje się niektóre przepisy dotyczące zezwolenia na pracę sezonową oraz przepisy dotyczące oświadczenia o powierzeniu wykonywania pracy cudzoziemcowi, na okres pracy wynoszący łącznie nie dłużej niż 6 miesięcy w ciągu kolejnych 12 miesięcy,

2. zleceniobiorców spoza UE, osoby z Republiki Białorusi, Republiki Gruzji, Federacji Rosyjskiej, Ukrainy, Republiki Azerbejdżanu które uzyskały zezwolenie typu A na pobyt czasowy i pracę cudzoziemca na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej - na podstawie art. 10 ust. 2 pkt 3 i 88 pkt 1 ustawy o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy z dnia 20 kwietnia 2004 r. oraz art. 104 k.p.a.,

3. zleceniobiorców spoza UE, osoby z Republiki Białorusi, Republiki Gruzji, Federacji Rosyjskiej, Ukrainy, Republiki Azerbejdżanu, które uzyskały zezwolenie na pracę i pobyt czasowy do trzech lat - na podstawie art. 114, art.98 ust 1 i 2, art. 104, art. 118 ust. 1, art. 240 pkt 1, art. 242 ustawy z dnia 12 grudnia 2013 r. o cudzoziemcach,

4. zleceniobiorców spoza UE, osoby z Republiki Białorusi, Republiki Gruzji, Federacji Rosyjskiej, Ukrainy, na podstawie art. 88n - 88y ustawy o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy z dnia 20 kwietnia 2004 r. oraz art. 104 k.p.a. - tzw. „praca sezonowa”.

Powołując się na tak ustalony stan faktyczny sprawy, Sąd Okręgowy przytoczył brzmienie art. 34 ust. 1, ust. 2. ust. 3 i ust. 5 ustawy z dnia 6 marca 2018 r. Prawo przedsiębiorców (dalej jako Prawo przedsiębiorców) oraz art. 6 ust. 1 pkt 4, art. 12 ust. 1, art. 13 pkt 1 i art. 5 ust. 2 i art. 83d ustawy z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych (dalej jako ustawa systemowa) i stwierdził, że spór w rozstrzyganej sprawie zasadniczo dotyczył interpretacji art. 5 ust. 2 ustawy systemowej, bowiem strony interpretowały ten przepis odmiennie.

Zdaniem Sądu pierwszej instancji, istotne znaczenie dla zastosowania tego przepisu ma ustalenie, jaki charakter ma pobyt obywatela państwa obcego na obszarze RP, to jest ustalenie, czy jest to pobyt „stały”, czy „niestały”. Podkreślił przy tym, że Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 28 maja 2008 r., I UK 303/07 (OSNP 2009 nr 17-18, poz. 243) wyjaśnił, że z przepisu tego nie wynikało - przed dniem 1 maja

2004 r. - wymaganie łącznego spełnienia przez obywatela państwa obcego przesłanki braku stałego charakteru pobytu na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej i warunku zatrudnienia w placówkach wymienionych w tym przepisie. Przed dniem 1 maja 2004 r. przez pojęcie „pobyt o charakterze stałym” obywatela państwa obcego na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej rozumiało się zezwolenie na zamieszkanie lub osiedlenie się na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej lub posiadanie statusu uchodźcy albo zgodę na pobyt tolerowany (udzielone na podstawie ówczesnie obowiązujących przepisów o cudzoziemcach), bądź zezwolenia na pracę (wydane na podstawie przepisów o zatrudnieniu i przeciwdziałaniu bezrobociu). Stanowisko to było rozwinięciem poglądu przyjętego we wcześniejszym wyroku Sądu Najwyższego z dnia 28 października 2003 r., II UK 122/03 (OSNP 2004 nr 15, poz. 270) w którym stwierdzono, że obywatel państwa obcego posiadający kartę stałego pobytu na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej podlega obowiązkowemu ubezpieczeniu emerytalnemu i rentowemu z tytułu prowadzenia pozarolniczej działalności gospodarczej w Polsce, a to dlatego, że posiadanie karty stałego pobytu jest równoznaczne z uzyskaniem zezwolenia na stałe zamieszkanie na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej w rozumieniu przepisów o cudzoziemcach. Stały pobyt to pobyt niezmienny w danym okresie, czyli w okresie realizacji podstawy ubezpieczenia, przy czym nie ma większego znaczenia okoliczność dotycząca tego, jaką administracyjną gwarancję prowadzenia działalności lub zapewnienie pobytu miał w Polsce obywatel państwa obcego. W powołanym wcześniej wyroku z dnia 28 maja 2008 r., I UK 303/07, wyrażono również pogląd prawny, zgodnie z którym wykładnia art. 5 ust. 2 ustawy systemowej nie daje podstaw do uznania, iż przez użycie w tym przepisie spójnika „i” zawiera on koniunkcję oznaczającą wymóg łącznego spełnienia dwóch przesłanek niepodlegania obowiązkowi ubezpieczenia społecznego przez obywateli państw obcych. Przepis ten powinien być odczytywany w ten sposób, że nie podlegają ubezpieczeniom społecznym określonym w ustawie po pierwsze - obywatele państw obcych, których pobyt na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej nie ma charakteru stałego i po drugie - obywatele państw obcych, którzy są zatrudnieni w placówkach wymienionych w drugim członie tego przepisu. W konsekwencji oznacza to, że zakresem podmiotowym art. 5 ust. 2 ustawy systemowej są objęci zarówno obywatele państw obcych zatrudnieni w placówkach

wymienionych w tym przepisie (niezależnie od charakteru ich pobytu na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej), jak również obywatele państw obcych niezatrudnieni w takich placówkach, o ile tylko ich pobyt na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej nie miał charakteru stałego.

Sąd Okręgowy podkreślił w związku z tym, że odwołująca się w sposób jednoznaczny stwierdziła, że zawarła umowy zlecenia z obywatelami Ukrainy, a w przyszłości ma zamiar zatrudnić oraz zawrzeć umowy zlecenia z obywatelami państw spoza UE, to jest Republiki Białorusi, Republiki Gruzji, Federacji Rosyjskiej, Ukrainy, Republiki Azerbejdżanu z pobytem czasowym do 6 miesięcy, do 1 roku i do 3 lat oraz w ramach pracy sezonowej. Osoby te można więc zakwalifikować jako obywateli państw obcych, których pobyt na obszarze RP nie ma charakteru stałego. Ponadto ze stanu faktycznego przedstawianego przez odwołującą się we wniosku o wydanie pisemnej interpretacji wynikało, że obywatele wymienionych w nim państw obcych mają pracować wyłącznie w trakcie opisanych w tym wniosku pobytów czasowych. Przedmiotem postępowania nie była natomiast ocena rzeczywistego charakteru pobytu obywateli państw obcych na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej, ponieważ stan faktyczny w sprawie o interpretację przepisów prawa nie może być podważany. Spór dotyczył wyłącznie przepisów prawa znajdujących zastosowanie w stanie faktycznym przedstawionym przez odwołującą się.

Sąd Apelacyjny – Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Katowicach wyrokiem z dnia 28 lutego 2022 r. oddalił apelację wniesioną przez organ rentowy od wyroku Sądu pierwszej instancji.

Sąd Apelacyjny podkreślił, że spór w rozstrzyganej sprawie dotyczył oceny stanowiska odwołującej się wyrażonego we wniosku z dnia 21 czerwca 2019 r. o wydanie przez organ rentowy pisemnej interpretacji w trybie art. 34 Prawa przedsiębiorców (w związku z art. 83d ustawy systemowej).

Zdaniem odwołującej się, obecnie zatrudnieni oraz zatrudniani w przyszłości przez nią obywatele Republiki Białorusi, Republiki Gruzji, Federacji Rosyjskiej, Ukrainy i Republiki Azerbejdżanu, z którymi ma ona zawarte umowy zlecenia oraz będzie zawierała umowy zlecenia, których pobyt w Polsce ma charakter tymczasowy (to jest pobyt nie ma charakteru stałego), którzy nie posiadają kart stałego pobytu - na podstawie art. 5 ust. 2 ustawy systemowej nie podlegają ubezpieczeniom

społecznym określonym w ustawie o systemie ubezpieczeń społecznych. Organ rentowy uznał zaś to stanowisko za nieprawidłowe.

Sąd drugiej instancji przypomniał w związku z tym, że zgodnie z art. 34 ust. 1 i 5 Prawa przedsiębiorców przedsiębiorca może złożyć do właściwego organu lub właściwej państwowej jednostki organizacyjnej wniosek o wydanie wyjaśnienia co do zakresu i sposobu stosowania przepisów, z których wynika obowiązek świadczenia przez przedsiębiorcę daniny publicznej oraz składek na ubezpieczenia społeczne lub zdrowotne, w jego indywidualnej sprawie. Wniosek o wydanie interpretacji może dotyczyć zaistniałego stanu faktycznego lub zdarzeń przyszłych (ust. 2). Przedsiębiorca we wniosku o wydanie interpretacji przedstawia stan faktyczny lub zdarzenie przyszłe oraz własne stanowisko w sprawie (ust. 3).

Sąd Apelacyjny w pełni podzielił stanowisko Sądu pierwszej instancji uznające za prawidłowe stanowisko odwołującej się wyrażone we wniosku z dnia 21 czerwca 2019 r. o wydanie pisemnej interpretacji. Sąd Okręgowy dokonał bowiem prawidłowej wykładni art. 5 ust. 2 ustawy systemowej. Zgodnie z tym przepisem nie podlegają ubezpieczeniom społecznym określonym w tej ustawie obywatele państw obcych, których pobyt na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej nie ma charakteru stałego i którzy są zatrudnieni w obcych przedstawicielstwach dyplomatycznych, urzędach konsularnych, misjach, misjach specjalnych lub instytucjach międzynarodowych, chyba że umowy międzynarodowe stanowią inaczej. Trafnie, odwołując się do utrwalonego orzecznictwa Sądu Najwyższego, Sąd pierwszej instancji stwierdził też, że przepis ten odnosi się nie tylko cudzoziemców zatrudnionych w placówkach w nim wymienionych, ale także do cudzoziemców niezatrudnionych w takich placówkach, których pobyt na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej nie ma charakteru stałego.

Sąd drugiej instancji podkreślił również, że w rozstrzyganej sprawie ocenie nie podlegał rzeczywisty charakter pobytu obywateli państw obcych na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej. Wszak istota interpretacji polega na tym, iż stan faktyczny przyjęty we wniosku na tym etapie nie może być podważany, a we wniosku jednoznacznie wskazano, że chodzi wyłącznie o pobyt o charakterze tymczasowym. Podanie we wniosku limitów czasowych pobytu wynikających z przepisów regulujących pobyt cudzoziemców na terenie Rzeczypospolitej Polskiej nie oznaczało z kolei, że są one tożsame z okresami podejmowania aktywności

stanowiącej tytuł do ubezpieczenia społecznego. Przepis art. 5 ust. 2 ustawy systemowej nie zmienia podstawowej reguły stanowiącej, że obowiązek ubezpieczenia społecznego - także wobec obywateli państw obcych - powstaje między innymi od dnia oznaczonego w umowie jako dzień rozpoczęcia wykonywania umowy zlecenia i trwa do dnia wygaśnięcia lub rozwiązania tej umowy (art. 13 pkt 2). Przepisy art. 6 ust. 1 pkt 4 i art. 12 ust. 1 tej ustawy mają zaś zastosowanie do tych obcokrajowców, których pobyt na obszarze Polski jest stały (co wynika z art. 5 ust. 2).

Zdaniem Sądu Apelacyjnego, wyrok Sądu Okręgowego nie naruszał też art. 2a ust. 1 i 2 w związku z art. 6 ust. 1 pkt 4 ustawy systemowej. Wykładni tych przepisów należy bowiem dokonywać w powiązaniu z art. 5 ust. 2 tej ustawy. Przyjmując natomiast, że przepis ten odnosi się nie tylko do cudzoziemców zatrudnionych w placówkach w nim wymienionych, ale także do cudzoziemców niezatrudnionych w takich placówkach, których pobyt na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej nie ma charakteru stałego, nie sposób uznać za nierówne traktowanie braku podlegania ubezpieczeniom społecznym przez obcokrajowców wykonujących w Polsce umowę zlecenia, których pobyt w Polsce nie ma charakteru stałego.

Odnosnie do umowy z dnia 18 maja 2012 r. o zabezpieczeniu społecznym (Dz.U. z 2013 r., poz. 1373) zawartej pomiędzy Rzeczpospolitą Polską i Ukrainą Sąd drugiej instancji zauważył z kolei, że z jej art. 6 wynika, że jeżeli art. 7 i 8 umowy nie stanowią inaczej, osoba, do której stosuje się niniejsza umowa, podlega ustawodawstwu tej Umawiającej się Strony, na której terytorium wykonuje pracę. Oznacza to, że obywatele Ukrainy, którzy zawarli umowę zlecenia z polskim przedsiębiorcą i wykonują pracę na obszarze Polski będą podlegali ustawodawstwu polskiemu. Zastosowanie wobec nich będzie więc miała ustawa systemowa, w tym także jej art. 5 ust. 2. Skoro - zgodnie ze stanem faktycznym przedstawionym we wniosku o interpretację - sprawa dotyczy obywateli Ukrainy, którzy nie mają stałego pobytu na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej, wykonują w Polsce umowy zlecenia zawarte z polskim przedsiębiorcą - nie będą oni podlegali obowiązkowo ubezpieczeniom społecznym z tytułu wykonywania tych umów.

Zakład Ubezpieczeń Społecznych Oddział w Lublinie wniósł do Sądu Najwyższego skargę kasacyjną od wyroku Sądu Apelacyjnego w Katowicach z dnia

28 lutego 2022 r., zaskarżając ten wyrok w całości i zarzucając naruszenie prawa materialnego, to jest:

1) art. 6 ust. 1 pkt 1 i 4 w związku z art. 5 ust. 2 ustawy systemowej, przez ich błędną wykładnię polegającą na przyjęciu, że zatrudnione na podstawie umowy o pracę lub umowy zlecenia osoby niebędące obywatelami Polski ani innych państw członkowskich Unii Europejskiej, których pobyt na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej związany jest z wykonywaniem pracy na podstawie umowy o pracę (umowy zlecenia), nie podlegają z tego tytułu ubezpieczeniom społecznym w Polsce w sytuacji, gdy przepisy te nie uzależniają faktu podlegania przez pracowników/zleceniobiorców obowiązkowym ubezpieczeniom społecznym od takich kryteriów, jak obywatelstwo czy też status pobytu na terenie Rzeczypospolitej Polskiej, co winno prowadzić do uznania, że zleceniobiorcy pochodzący z tych państw, wykonujący na terenie Rzeczypospolitej Polskiej umowy o pracę lub umowy zlecenia, podlegają z tego tytułu ubezpieczeniom społecznym;

2) art. 2a ust. 1 i 2 w związku z art. 6 ust. 1 pkt 1 i 4 ustawy systemowej, przez ich niezastosowanie, co doprowadziło do bezprawnego różnicowania sytuacji prawnej pracowników (zleceniobiorców) niebędących obywatelami Polski ani innych państw członkowskich Unii Europejskiej z sytuacją obywateli Rzeczypospolitej Polskiej w kontekście obowiązku podlegania obowiązkowym ubezpieczeniom społecznym w sytuacji, gdy art. 6 ust. 1 pkt 1 i 4 ustawy systemowej nie uzależnia objęcia tymi ubezpieczeniami pracowników/zleceniobiorców od innych okoliczności niż posiadania statusu pracownika/zleceniobiorcy na terenie Rzeczypospolitej Polskiej;

3) art. 6 ust. 1 pkt 1 i 4 w związku z art. 11 ust. 1, art. 12 ust. 1 oraz art. 13 ust. 1 ustawy systemowej, przez stwierdzenie, że cudzoziemcy zatrudnieni przez polskiego przedsiębiorcę na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej na podstawie umów o pracę lub umów zlecenia nie mają obowiązku podlegania ubezpieczeniom społecznym;

4) art. 6 umowy z dnia 18 maja 2012 r. między Rzeczpospolitą Polską a Ukrainą o zabezpieczeniu społecznym w związku z art. 5 ust. 2 ustawy systemowej, przez ich niezastosowanie i uznanie, że obywatele Ukrainy wykonujący pracę wyłącznie na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej nie podlegają ustawodawstwu tej Umawiającej się strony, na której terytorium pracują.

Powołując się na tak sformułowane zarzuty kasacyjne, skarżący wniósł o uchylenie zaskarżonego wyroku i przekazane sprawy do ponownego rozpoznania Sądowi Apelacyjnemu w Katowicach, a w sytuacji uznania przez Sąd Najwyższy, że podstawa naruszenia prawa materialnego jest oczywiście uzasadniona, o uchylenie zaskarżonego orzeczenia i orzeczenie co do istoty sprawy przez oddalenie odwołania, a nadto o rozstrzygnięcie o kosztach procesu i zasądzenie na rzecz organu rentowego kosztów postępowania kasacyjnego, w tym kosztach zastępstwa procesowego według norm prawem przepisanych.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Rozpoznawana w niniejszym postępowaniu skarga kasacyjna jest w pełni uzasadniona.

Zagadnienia związane z niepodleganiem ubezpieczeniom społecznym przez obywateli państw obcych, z którymi wnioskodawcy zawarli umowy zlecenia - zleceniobiorców spoza Unii Europejskiej były już przedmiotem rozważań Sądu Najwyższego. W sprawach rozstrzygniętych ostatnio wyrokami: z dnia 18 października 2023 r., I USKP 79/22 (LEX nr 3616248) oraz z dnia 9 stycznia 2024 r., I USKP 6/23 (LEX nr 3655321), Sąd Najwyższy ocenił zaś zasadność analogicznych zarzutów skarżącego organu rentowego dotyczących wyroków Sądu Apelacyjnego w Katowicach zapadłych w zbliżonych stanach faktycznych.

W pierwszej kolejności Sąd Najwyższy w powołanych wyrokach odniósł się do zakresu podmiotowego art. 5 ust. 2 ustawy systemowej, przypominając, że zgodnie z tym przepisem nie podlegają ubezpieczeniom społecznym określonym w ustawie obywatele państw obcych, których pobyt na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej nie ma charakteru stałego i którzy są zatrudnieni w obcych przedstawicielstwach dyplomatycznych, urzędach konsularnych, misjach, misjach specjalnych lub instytucjach międzynarodowych, chyba że umowy międzynarodowe stanowią inaczej. Sąd Najwyższy podkreślił przy tym, że wątpliwości interpretacyjne związane z brzmieniem tego przepisu dotyczyły znaczenia zawartego w nim spójnika „i”, gdyż językowa wykładnia nie dawała jednoznacznego wyniku. Można bowiem przyjmować, że spójnik ten łączy w ramach hipotezy wyrażonej w przepisie normy prawnej dwie

kategorii podmiotów (obywateli państw obcych), do których adresowana jest dyspozycja tej normy. Można jednak także stawiać tezę, że chodzi o jedną kategorię obywateli państw obcych, którzy dla skorzystania z uregulowanego w art. 5 ust. 2 ustawy systemowej wyłączenia z ubezpieczeń społecznych muszą spełniać kumulatywnie dwie przesłanki, to jest nie przebywać na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej na stałe i zarazem być zatrudnionymi w wymienionych w przepisie placówkach.

Sąd Najwyższy podkreślił równocześnie, że w jego judykaturze dominuje pierwsza ze wskazanych wyżej wykładni art. 5 ust. 2 ustawy systemowej. W utrwalonym orzecznictwie Sądu Najwyższego przyjęto bowiem, że z art. 5 ust. 2 ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych nie wynika wymóg łącznego spełnienia dwóch wymienionych w tym przepisie przesłanek niepodlegania obowiązkowi ubezpieczenia społecznego przez obywateli państw obcych. Sąd Najwyższy stoi na stanowisku, że przepis ten kreuje dwie niezależne od siebie kategorie określonych w nim osób, które obowiązkowi temu nie podlegają. Są nimi: po pierwsze - obywatele państw obcych, których pobyt na obszarze Polski nie ma charakteru stałego oraz po drugie - obywatele państw obcych, którzy zatrudnieni są w wymienionych w tym przepisie placówkach (por. wyroki Sądu Najwyższego: z dnia 28 maja 2008 r., I UK 303/07, OSNP 2009 nr 17-18, poz. 243 oraz z dnia 17 stycznia 2007 r., I UK 225/06, OSNP 2008 nr 3-4, poz. 46).

Sąd Najwyższy wielokrotnie odnosił się także do prezentowanej przez organy rentowe argumentacji sugerującej poprawność wykładni tego przepisu, zgodnie z którą zakres przedmiotowy art. 5 ust. 2 ustawy systemowej dotyczy tylko jednej kategorii osób: obywateli państw obcych, których pobyt na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej nie ma charakteru stałego i którzy zarazem są zatrudnieni we wskazanych w przepisie placówkach. Każdorazowo prezentował jednak pogląd, zgodnie z którym użycie w art. 5 ust. 2 ustawy systemowej spójnika „i” wskazuje na objęcie zakresem normowania tego przepisu dwóch odrębnych kategorii osób (por. wyroki Sądu Najwyższego: z dnia 6 września 2011 r., I UK 60/11, LEX nr 1102994; z dnia 16 czerwca 2011 r., III UK 215/10, OSNP 2012 nr 13-14, poz. 181; z dnia 6 stycznia 2009 r., II UK 116/08, LEX nr 738351). W wyroku z dnia 1 października 2019 r., I UK 194/18 (OSNP 2020 nr 12, poz. 137 i OSP 2022 Nr 1, poz. 6, z glosą

M. Paluszkiwicz), Sąd Najwyższy - kierując się poszanowaniem tej wartości, jaką jest pewność prawa - również uznał, że brak jest podstaw do odstąpienia od dotychczasowej wykładni art. 5 ust. 2 ustawy systemowej. Wyjaśnił przy tym, że utrwalona w orzecznictwie Sądu Najwyższego interpretacja tego przepisu służy realizacji pewności prawa jako wartości porządku prawnego, zapewnianej w tym przypadku przez jednolitość orzecznictwa samego Sądu Najwyższego oraz zgodność orzecznictwa sądów niższych instancji z wykładnią prawa dokonywaną przez Sąd Najwyższy. W konsekwencji stwierdził, że niezadowolenie organu rentowego z wyników tej wykładni powinno prowadzić do nowelizacji art. 5 ust. 2 ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych, a nie do powielania argumentacji nieuwzględnionej już w judykaturze Sądu Najwyższego.

W powołanych wcześniej wyrokach: z dnia 18 października 2023 r., I USKP 79/22 oraz z dnia 9 stycznia 2024 r., I USKP 6/23, Sąd Najwyższy podzielił stanowisko wyrażone w przywołanym wyżej orzecznictwie. Przypomniął, że według drugiej z przedstawionych wyżej wykładni art. 5 ust. 2 ustawy systemowej pojęcie obywateli państw obcych odnosi się tylko do tych obywateli państw obcych, którzy są zatrudnieni w obcych przedstawicielstwach dyplomatycznych, urzędach konsularnych, misjach, misjach specjalnych lub instytucjach międzynarodowych, a charakter miejsca pobytu implikuje dalsze dookreślenie i w konsekwencji zawężenie tak oznaczonego zakresu podmiotowego przepisu. Gdyby jednak taka była intencja ustawodawcy, to dałby temu wyraz, nadając art. 5 ust. 2 ustawy systemowej właściwą redakcję. Przede wszystkim użyłby obydwu członów przepisu połączonych spójnikiem „i” w odwrotnej kolejności, akcentując w ten sposób wolę ograniczenia kręgu obywateli państw obcych objętych hipotezą komentowanej normy prawnej tylko do pracowników wymienionych placówek dyplomatycznych. W konsekwencji tego, przepis rozpoczynałby się od słów: nie podlegają ubezpieczeniom społecznym określonym w ustawie obywatele państw obcych zatrudnieni w obcych przedstawicielstwach dyplomatycznych, urzędach konsularnych, misjach, misjach specjalnych lub instytucjach międzynarodowych (...). Natomiast ten fragment przepisu, który traktuje o niestałym charakterze pobytu na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej, znalazłby się dalszej części regulacji art. 5 ust. 2 ustawy systemowej i raczej nie byłby połączony z wcześniejszym członem przepisu spójnikiem „i”. Spójnik ten

służy bowiem łączeniu zdań równorzędnych, tymczasem ranga obydwu wymienionych członów przepisu w określeniu zakresu podmiotowego zawartej w nim normy prawnej nie jest taka sama. Zasadniczo krąg osób objętych hipotezą analizowanej normy prawnej zostałby bowiem wskazany w pierwszym zdaniu mówiącym o obywatelach państw obcych zatrudnionych w wymienionych placówkach, natomiast niestały charakter pobytu na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej jedynie doprecyzowałoby tak pierwotnie oznaczony zakres podmiotowy przepisu. Artykuł 5 ust. 2 ustawy systemowej brzmiałby zatem: Nie podlegają ubezpieczeniom społecznym określonym w ustawie obywatele państw obcych zatrudnieni w obcych przedstawicielstwach dyplomatycznych, urzędach konsularnych, misjach, misjach specjalnych lub instytucjach międzynarodowych, których pobyt na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej nie ma charakteru stałego, chyba że umowy międzynarodowe stanowią inaczej.

Odmienne charakter mają natomiast podnoszone w piśmiennictwie uwagi dotyczące konsekwencji praktycznych, wywołanych pozbawieniem ochrony ubezpieczeniowej obywateli państw obcych, podejmujących wprowadzić zatrudnienie na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, lecz których pobyt nie ma stałego charakteru. Odnoszą się one bowiem nie do wykładni art. 5 ust. 2 ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych w kontekście jego zakresu podmiotowego, ale do oceny zróżnicowanych stanów faktycznych w świetle przesłanki „stałości pobytu”. Mając na względzie dorobek orzeczniczy Sądu Najwyższego, trzeba jednak stwierdzić, że tak sformułowane obawy nie są uzasadnione. Kwestia charakteru pobytu obywatela państwa obcego na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej („stały” czy „tymczasowy”) w ujęciu analizowanego przepisu była już bowiem przedmiotem wypowiedzi Sądu Najwyższego. Dokonując pogłębionej wykładni art. 5 ust. 2 ustawy systemowej, Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 17 września 2009 r., II UK 11/09 (OSNP 2011 nr 9-10, poz. 134), przyjął zaś, że punktem odniesienia dla wyjaśnienia kwestii, czy pobyt cudzoziemca nie ma charakteru stałego, jest wymieniony w tym przepisie obowiązek podlegania ubezpieczeniom społecznym. Skoro ustawa o systemie ubezpieczeń społecznych określa zasady podlegania ubezpieczeniom społecznym, to podlegają im także obywatele państw obcych, którzy podejmują działalność stanowiącą podstawę objęcia ich obowiązkowym ubezpieczeniom społecznym. W żadnej mierze

art. 5 ust. 2 ustawy systemowej nie zmienia podstawowej reguły stanowiącej, że obowiązek ubezpieczenia społecznego - również wobec obywateli państw obcych - powstaje między innymi z chwilą rozpoczęcia wykonywania pozarolniczej działalności (art. 13 pkt 4 ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych). Dlatego charakter pobytu (stały albo niestały) trzeba odnosić w relacji do powszechnego obowiązku podlegania ubezpieczeniom społecznym, czyli do podstawy ubezpieczenia. Ten charakter nie zależy od tego, jaki zamiar co do okresu przebywania w Polsce przejawia cudzoziemiec. Stały pobyt w rozumieniu art. 5 ust. 2 ustawy systemowej podlega zatem ocenie w zależności od realizacji działalności, z której wynika ustawowy obowiązek podlegania ubezpieczeniom społecznym. Stały pobyt to pobyt niezmienny w danym okresie, czyli w okresie realizacji podstawy ubezpieczenia, przy czym nie ma większego znaczenia okoliczność dotycząca tego, jaką administracyjną gwarancję prowadzenia działalności lub zapewnienia pobytu miał w Polsce obywatel państwa obcego. Istotne jest to, czy obywatel państwa obcego, przebywając na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej w stałym charakterze, prowadził działalność pozarolniczą. O tym, czy dany pobyt ma charakter stały, nie decyduje więc stały pobyt w sensie „długotrwałości i stałości pobytu na terenie Rzeczypospolitej Polskiej”, albowiem w takim wypadku wyłączeniu z ubezpieczeń społecznych podlegaliby ci cudzoziemcy, których pobyt nie ma „takich cech”, choć spełnialiby warunki podlegania obowiązkowym ubezpieczeniom społecznym (w omawianym wyroku: jako wspólnicy jednoosobowej spółki z ograniczoną odpowiedzialnością). W powołanym judykacie Sąd Najwyższy uznał zatem, że cudzoziemiec prowadzący pozarolniczą działalność jako wspólnik jednoosobowej spółki z ograniczoną odpowiedzialnością podlegał ubezpieczeniom społecznym na mocy art. 6 ust. 1 pkt 5 w związku z art. 8 ust. 6 pkt 4 i art. 5 ust. 2 ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych, nawet gdy przebywał w Polsce na podstawie zezwolenia na czas oznaczony. Nawiązując do tego poglądu, Sąd Najwyższy w powołanym już wyroku z dnia 6 września 2011 r., I UK 60/11, podkreślił znaczenie okoliczności faktycznych i wyjaśnienia kwestii, jaki charakter miał pobyt (pobyty) odwołującej się na terytorium Polski w okresie objętym decyzją organu rentowego. Odnośnie do prowadzenia przez nią działalności gospodarczej podlegającej ewidencjonowaniu przez organ gminy, Sąd Najwyższy zauważył bowiem, że w aktualnych realiach

gospodarczych specyfika takiej działalności może przejawiać się w szczególności w tym, iż będzie ona prowadzona „na odległość”, zaś przedsiębiorca (zwłaszcza obywatel państwa obcego) prowadzący w ten sposób działalność gospodarczą może dla załatwiania codziennych, bieżących spraw biznesowych (w tym do kontaktów z urzędami) posługiwać się osobami trzecimi, mieszkającymi w Polsce. Co więcej, nie jest wykluczona sytuacja, w której cudzoziemiec prowadzący w ten sposób działalność gospodarczą na obszarze Polski w ogóle (tzn. ani przez jeden dzień) nie pojawi się na jej terytorium. Wówczas nie można mówić o jakimkolwiek jego „pobycie” (tym bardziej - mającym „charakter stały”) na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej. Należy zatem przyjąć, że prowadzenie w ten sposób działalności gospodarczej przez obywatela państwa obcego z pewnością nie może być uznane za podstawę objęcia go obowiązkiem ubezpieczeń społecznych w Polsce. Podkreślenia wymaga przy tym, że wyrok w sprawie I UK 60/11 nie stanowił w istocie zmiany stanowiska Sądu Najwyższego wyrażonego w wyroku w sprawie II UK 11/09. Odmienna kwalifikacja prawna - zanegowanie obowiązku ubezpieczeniowego w Rzeczypospolitej Polskiej - wynikała jedynie z odmiennego stanu faktycznego. W sprawie I UK 60/11 Sąd Najwyższy uchylił wyrok Sądu Apelacyjnego, wskazując na konieczność wyjaśnienia w sposób niebudzący wątpliwości, czy na przestrzeni spornych trzech lat odwołująca się przebywała na terytorium Polski okazjonalnie (turystycznie, w celach rodzinnych) i czy rzeczywiście w tym okresie w Polsce, a nie w Austrii, znajdowało się centrum jej interesów życiowych i zawodowych. Sąd Najwyższy dostrzegł też, że nie bez znaczenia dla ustalenia przedmiotowej kwestii pozostaje wymeldowanie się ubezpieczonej z miejsca pobytu w Polsce (a więc urzędowe poświadczenie przez właściwy organ faktu, iż ubezpieczona od daty wymeldowania się nie przebywała pod wskazanym adresem w Polsce). Zaznaczył nadto, że ubezpieczona nie prowadziła w spornym okresie działalności gospodarczej jako wspólnik jednoosobowej spółki z ograniczoną odpowiedzialnością mającej siedzibę w Polsce (jak to miało miejsce w stanie faktycznym sprawy II UK 11/09), lecz prowadzona przez nią działalność była jedynie działalnością podlegającą ewidencjonowaniu przez organ gminy, która mogła być prowadzona „na odległość”. Z kolei w sprawie II UK 11/09 chodziło o niewątpliwy, choć czasowy, pobyt cudzoziemca prowadzącego pozarolniczą działalność jako wspólnik jednoosobowej spółki z ograniczoną odpowiedzialnością na terenie

Rzeczypospolitej Polskiej. Także w wyroku Sądu Najwyższego z dnia 12 lipca 2017 r., II UK 295/16, przedmiotem oceny był stan faktyczny, w którym odwołująca się prowadziła w Polsce pozarolniczą działalność gospodarczą, natomiast jej centrum interesów życiowych zlokalizowane było zagranicą (na Białorusi). Sąd Najwyższy, dostrzegając problem podlegania ubezpieczeniu społecznemu przez migrantów zarobkowych, uznał, że zdekodowanie znaczenia pojęcia „pobyt stały” powinno uwzględniać cały człon tej części normy art. 5 ust. 2 ustawy systemowej, która ma znaczenie w sprawie. Ustawodawca zawarł w przepisie sformułowanie „nie ma charakteru stałego”. W związku z tym Sąd Najwyższy podkreślił, że przedmiotowe sformułowanie jest otwarte względem potencjalnego brzmienia „nie jest stały”. Dodanie w tym miejscu zwrotu „charakteru stałego” oznacza, że nie może on być interpretowany statycznie. Z tego względu, w ocenie Sądu Najwyższego, konieczna jest wykładnia dynamiczna, która uwzględni zmieniające się stosunki gospodarcze, a przede wszystkim ułatwienia w komunikacji przygranicznej, swobodę i wolność prowadzonej działalności gospodarczej, której rolę dostrzega Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej (art. 20). W dobie powszechnego dostępu do systemów komunikacji bezprzewodowej, Internetu, prowadzenie działalności gospodarczej bez obowiązku pobytu w siedzibie podmiotu gospodarczego nie jest odstępstwem od współczesnych standardów. Oczywiście bezpośredni nadzór jest jednym z elementów prowadzenia przedsięwzięcia, lecz należy go identyfikować przez pryzmat rodzaju i rozmiaru konkretnej działalności, która w tym wypadku wyposażała skarżącą także w stanowisko prezesa zarządu. Dalej Sąd Najwyższy przypomniał, że współcześnie wykonywanie pracy w innej miejscowości niż miejsce zamieszkania nie stanowi *novum*. Dotyczy to w szczególności takiej sytuacji, która nie wymusza stałego i systematycznego dojazdu do pracy, czyli wykonywania jej w reżimie zatrudnienia pracowniczego. Przy tej okazji nie można pominąć, że odległość z miejsca zamieszkania skarżącej na Białorusi do siedziby spółki wynosi około 45 km. Z tego powodu możliwość dojazdu do tejże siedziby nie stanowi uciążliwości, jaka wynikać może z samego faktu użycia argumentu „o zamieszkiwaniu za granicą”. Nawiązując do stopnia odmienności kulturowej, językowej, jaki może powodować, że bez osobistych działań cudzoziemiec nie będzie w stanie rozpocząć i prowadzić działalności w Polsce, Sąd Najwyższy uznał natomiast, że ten walor w sprawie nie

stanowi przeszkody. Spółka ma bowiem siedzibę w obszarze przygranicznym z krajem pochodzenia skarżącej. Nie ma też barier językowych, które utrudniają komunikację. Podsumowując powyższe okoliczności, Sąd Najwyższy sformułował więc wniosek, zgodnie z którym termin „nie podlegają ubezpieczeniom społecznym obywatele państw obcych, których pobyt na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej nie ma charakteru stałego”, należy dekodować w powiązaniu z systemem ubezpieczenia społecznego, a nie przez odwoływanie się do przepisów o charakterze meldunkowym, ilościowym (ile razy dana osoba wjeżdża do kraju i jak długo tu pozostaje). Kluczowe jest stwierdzenie Sądu Najwyższego, że punktem odniesienia dla wyjaśnienia kwestii, czy pobyt cudzoziemca nie ma charakteru stałego, jest wymieniony w art. 5 ust. 2 ustawy systemowej obowiązek podlegania ubezpieczeniom społecznym. Skoro ustawa o systemie ubezpieczeń społecznych określa zasady podlegania ubezpieczeniom społecznym, to podlegają im także obywatele państw obcych, którzy podejmują działalność stanowiącą podstawę objęcia ich obowiązkowym ubezpieczeniom społecznym. W żadnej mierze art. 5 ust. 2 ustawy systemowej nie zmienia podstawowej reguły stanowiącej, że obowiązek ubezpieczenia społecznego - również wobec obywateli państw obcych - powstaje między innymi z chwilą rozpoczęcia wykonywania pozarolniczej działalności (art. 13 pkt 4 ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych). Dlatego charakter pobytu (stały albo niestały) należy odnosić w relacji do powszechnego obowiązku podlegania ubezpieczeniom społecznym, czyli do podstawy ubezpieczenia. Ten charakter nie zależy w konsekwencji od tego, jaki zamiar, co do okresu przebywania w Polsce, przejawia cudzoziemiec (por. podobnie wyroki Sądu Najwyższego: z dnia 23 maja 2008 r., I UK 303/07, LEX nr 516772; z dnia 17 stycznia 2006 r., I UK 225/06, LEX nr 351984 oraz postanowienie Sądu Najwyższego z 18 stycznia 2010 r., II UK 297/09, LEX nr 960479). Stały pobyt w rozumieniu komentowanego przepisu podlega zatem ocenie w zależności od realizacji działalności, z której wynika ustawowy obowiązek podlegania ubezpieczeniom społecznym. Stały pobyt to pobyt niezmienny w danym okresie, czyli w okresie realizacji podstawy ubezpieczenia. Decydujące znaczenie w ocenie charakteru pobytu cudzoziemca na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej mają okoliczności faktyczne sprawy: charakter aktywności zarobkowej cudzoziemca stanowiącej tytuł ubezpieczeniowy i sposób jej realizacji, a nie zamiar cudzoziemca

co do okresu przebywania w Polsce, rodzaj dokumentu pobytowego, kwestie formalno-meldunkowe itp.

Sąd Najwyższy w sprawach I USKP i I USKP 6/23 odwołał się również do postanowienia z dnia 25 czerwca 2019 r., II UK 291/18 (LEX nr 2685553), którym odmówiono wprowadzenia przyjęcia skargi kasacyjnej do rozpoznania, przypominając jednak, iż konsekwentnie uznaje się, że termin „nie podlegają ubezpieczeniom społecznym obywatele państw obcych, których pobyt na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej nie ma charakteru stałego”, zawarty w treści art. 5 ust. 2 ustawy systemowej, należy dekodować w powiązaniu z systemem ubezpieczenia społecznego, a nie przez odwoływanie się do przepisów o charakterze meldunkowym, ilościowym (ile razy dana osoba wjeżdża do kraju i jak długo tu pozostaje). Wobec tego uzyskanie przez cudzoziemca zezwolenia na pobyt na czas oznaczony wcale nie przeczy stałemu pobytowi w rozumieniu art. 5 ust. 2 ustawy systemowej, jako że nawet taki pobyt jest również stały w sensie „niezmienny w danym okresie”. W konsekwencji Sąd Najwyższy w powołanym postanowieniu stwierdził, że „nie jest uprawnione założenie wykluczające z pojęcia pobytu stałego w rozumieniu art. 5 ust. 2 ustawy systemowej pobytu cudzoziemca na podstawie zezwolenia na czas oznaczony i akceptujące taki stały pobyt dopiero w przypadku zezwolenia na pobyt na czas nieoznaczony (art. 19 ust. 4 ustawy o cudzoziemcach z 1997 r.) albo zezwolenia na pobyt rezydenta długoterminowego WE (art. 65 ust. 7 ustawy o cudzoziemcach z 2003 r.)”.

Sąd Najwyższy w sprawach I USKP 79/21 i I USKP 6/23 ponownie przywołał także wyrok z dnia 1 października 2019 r., I UK 194/18, w którym aprobowano do powołanego wcześniej orzecznictwa, stwierdzając, że „o podleganiu albo niepodleganiu cudzoziemca ubezpieczeniom społecznym w Polsce z tytułu aktywności rodzącej taki obowiązek nie decyduje charakter dokumentu pobytowego, jakim legitymuje się cudzoziemiec ani nawet długość pobytu cudzoziemca, lecz okoliczność, czy w okresie prowadzenia działalności stanowiącej tytuł podlegania ubezpieczeniom społecznym faktyczny pobyt na terytorium Rzeczypospolitej miał charakter stały czy też czasowy”. Sąd Najwyższy opowiedział się bowiem wyraźnie za tym, by o zastosowaniu art. 5 ust. 2 ustawy systemowej decydowało to, gdzie w okresie wykonywania czynności stanowiących tytuł do podlegania ubezpieczeniom

społecznym znajduje się centrum interesów życiowych i zawodowych danej osoby, co z kolei należy analizować z perspektywy sposobu realizacji działalności, z której wynika ustawowy obowiązek podlegania ubezpieczeniom społecznym. W tym ujęciu stały pobyt, o którym mowa w art. 5 ust. 2 ustawy systemowej, to pobyt niezmienny w okresie realizacji tytułu podlegania ubezpieczeniom społecznym. Formalny status pobytu cudzoziemca na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej jest zatem nieistotny. Odnosząc się natomiast już wprost do umów zlecenia jako tytułu ubezpieczeniowego, Sąd Najwyższy stwierdził, że z zaprezentowanej wykładni art. 5 ust. 2 ustawy systemowej wynika, iż zarówno w przypadku pracowniczego tytułu podlegania ubezpieczeniom społecznym, jak i tytułu wynikającego z wykonywania umowy zlecenia, sam zamiar czasowego przebywania na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej czy też legitymowanie się jedynie zezwoleniem na pobyt czasowy, nie mają rozstrzygającego znaczenia. Istotne jest jedynie, czy podczas wykonywania wyżej wymienionych działalności można mówić o stałym przebywaniu danej osoby na terytorium Polski. W konsekwencji przyjazd, choćby i cykliczny (regularny) do Polski celem wykonywania pewnych aktywności zawodowych, jak np. prowadzenie wykładów, czy świadczenie usług doradczych na podstawie umowy zlecenia albo umowy o pracę nie będzie powodował objęcia obywatela państwa trzeciego polskim systemem ubezpieczenia społecznego. Natomiast stałe przebywanie w Polsce w okresie wykonywania tych czynności (np. zamieszkanie w Polsce i prowadzenie wykładów lub badań przez jeden semestr), chociażby przez krótki (sumarycznie) okres determinowany czasowym zezwoleniem na pobyt, będą prowadziły do objęcia polskim systemem ubezpieczeń społecznych.

Pogląd ten został następnie podtrzymany w szeregu późniejszych postanowień, w których Sąd Najwyższy stał na stanowisku, że uzyskanie przez cudzoziemca zezwolenia na pobyt na czas oznaczony wcale nie przeczy stałemu pobytowi w rozumieniu art. 5 ust. 2 ustawy systemowej, jako że nawet taki pobyt jest również stały w sensie „niezmienny w danym okresie” (por. postanowienia Sądu Najwyższego: z dnia 3 czerwca 2020 r., II UK 280/19, LEX nr 2685442) i z dnia 18 czerwca 2020 r., II UK 272/19, LEX nr 3159008), gdyż formalny status pobytu cudzoziemca na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej jest nieistotny (por. postanowienie Sądu Najwyższego z 19 stycznia 2022 r., III USK 181/21, LEX nr

3370640). W postanowieniu w sprawie III USK 181/21, Sąd Najwyższy podkreślił przy tym, że Sąd Apelacyjny orzekł zgodnie z wyżej zaprezentowaną linią orzecniczą i przyjętą jednolitą wykładnią powołanych przepisów. Uznał bowiem, że z przedstawionego organowi rentowemu we wniosku przedsiębiorcy o interpretację stanu faktycznego wynikało, iż pobyt cudzoziemców, których zamierzał zatrudnić wnioskodawca, nie ma charakteru przypadkowego, okazjonalnego, ale był ściśle związany z podjęciem działalności zarobkowej w drodze umowy zlecenia, a zatem rodzącej obowiązek ubezpieczenia społecznego w świetle przepisów art. 6 ust. 1 pkt 4 ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych.

Można też zauważyć, że pogląd wyrażony przez Sąd Najwyższy w sprawie II UK 11/09, zgodnie z którym charakterystyka pobytu stałego w rozumieniu art. 5 ust. 2 ustawy systemowej podlega ocenie w zależności od realizacji działalności, z której wynika ustawowy obowiązek podlegania ubezpieczeniom społecznym, a w konsekwencji „pobyt stały” oznacza pobyt niezmienny w danym okresie, czyli w okresie realizacji podstawy ubezpieczenia, został zaaprobowany w piśmiennictwie. W komentarzu do ustawy systemowej wyjaśniono bowiem, że decydujące znaczenie dla rozstrzygnięcia kwestii, czy pobyt cudzoziemca na terytorium Polski ma „stały charakter” w rozumieniu art. 5 ust. 2 ustawy systemowej, ma ustalenie tego, gdzie (w którym kraju) znajduje się centrum jego interesów życiowych (w tym rodzinnych i zawodowych). Taka ocena jest każdorazowo uzależniona od konkretnych okoliczności faktycznych rozpatrywanego przypadku, w tym - w szczególności - od wyników prowadzonego w tym kierunku postępowania dowodowego. Jeśli w rezultacie takiego badania zostanie stwierdzone, że centrum interesów życiowych cudzoziemca znajduje się poza Polską, to osoba ta zostaje wyłączona z podlegania polskiemu systemowi ubezpieczeń społecznych (D. Wajda (w:) B. Gudowska, J. Strusińska-Żukowska (red.): Ustawa o systemie ubezpieczeń społecznych. Komentarz. Wyd. 2, Warszawa 2014, komentarz do art. 5, nb. 13, 15 i 16, s. 44-47).

Podsumowując uwagi dotyczące kwestii podlegania ubezpieczeniom społecznym cudzoziemców - zleceniobiorców, których pobyt na terenie RP ma mieć charakter tymczasowy, a nie trwały, Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 9 stycznia 2024 r., I USKP 6/23 sformułował następujące tezy:

1. W kwestii zakresu podmiotowego art. 5 ust. 2 ustawy systemowej należy uznać, że brak jest podstaw do odstąpienia od dotychczasowej jego wykładni, zgodnie z którą przepis ten kreuje dwie niezależne od siebie kategorie określonych w nim osób niepodlegających obowiązkowi ubezpieczeń społecznych. Są nimi: po pierwsze - obywatele państw obcych, których pobyt na obszarze Polski nie ma charakteru stałego oraz po drugie - obywatele państw obcych, którzy zatrudnieni są w wymienionych w tym przepisie placówkach.

2. Charakter pobytu obywatela państwa obcego na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej (stały albo niestały) trzeba odnosić do powszechnego obowiązku podlegania ubezpieczeniom społecznym, czyli do podstawy ubezpieczenia. Kluczowy jest zatem charakter aktywności zarobkowej cudzoziemca stanowiącej tytuł ubezpieczeniowy i sposób jej realizacji w okolicznościach indywidualnej sprawy.

3. Charakter pobytu nie zależy natomiast od zamiaru, jaki co do okresu przebywania w Polsce przejawia cudzoziemiec; rodzaju posiadanego dokumentu pobytowego; kwestii formalno-meldunkowych itp. W szczególności uzyskanie przez cudzoziemca zezwolenia na pobyt na czas oznaczony nie przeczy stałemu pobytowi w rozumieniu art. 5 ust. 2 ustawy systemowej.

4. W tym kontekście za objęciem ubezpieczeniem cudzoziemca przemawia „niezmienny” pobyt na terenie RP w okresie realizacji podstawy ubezpieczenia, który w szczególności ma miejsce wówczas, gdy chodzi o cudzoziemców - obywateli odległych przestrzennie państw, którzy w okresie realizacji umów zatrudnieniowych w Rzeczypospolitej Polskiej nie powracają regularnie do kraju pochodzenia, np. w związku z dniami wolnymi od pracy. Nawiązując do wypracowanej w orzecznictwie przesłanki „centrum interesów życiowych cudzoziemca”, można wręcz przyjąć, że w okresie jakkolwiek czasowego, to jednak długookresowego pobytu takich cudzoziemców na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej ich „centrum interesów życiowych” znajduje się właśnie na terytorium Polski.

5. Nie bez znaczenia jest przy tym także argumentacja dotycząca konieczności zapewnienia ochrony ubezpieczeniowej osobom faktycznie wykonującym na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej aktywność zarobkową stanowiącą tytuł ubezpieczeniowy.

6. W konsekwencji należy uznać, że wyjątek przewidziany w art. 5 ust. 2 ustawy systemowej nie dotyczy cudzoziemców spoza Unii Europejskiej (obywateli: Ukrainy, Armenii, Gruzji, Mołdawii, Azerbejdżanu, Federacji Rosyjskiej), zatrudnionych przez polskiego przedsiębiorcę na terenie Rzeczypospolitej Polskiej na podstawie umowy zlecenia.

Przechodząc do drugiego ze wskazanych na wstępie zagadnień rzutujących na sposób rozstrzygnięcia sprawy, Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 9 stycznia 2024 r., I USKP 6/23 przypomniał z kolei, że przewidziany w art. 5 ust. 2 ustawy systemowej wyjątek od zasady podlegania ubezpieczeniom społecznym nie znajduje zastosowania także wtedy, gdy kwestię zabezpieczenia społecznego obywateli danego państwa regulują umowy międzynarodowe (art. 5 ust. 2 *in fine*), które - po ratyfikacji - mają pierwszeństwo przed ustawą, jeżeli ustawy tej nie da się pogodzić z umową (art. 91 ust. 2 Konstytucji RP). Umowa z dnia 18 maja 2012 r. między Rzeczpospolitą Polską a Ukrainą o zabezpieczeniu społecznym (Dz.U. z 2013 r., poz. 1373) przewiduje w art. 6 zaś, jako zasadę ogólną, że osoba, do której stosuje się Umowa, podlega ustawodawstwu tej Umawiającej się Strony, na której terytorium wykonuje pracę. Wymienione w art. 7 ust. 1-6 tej umowy wyjątki od zasady *lex loci laboris* obejmują delegowanie, prowadzenie działalności na własny rachunek, zatrudnienie w charakterze podróżującego personelu przedsiębiorstwa transportowego lub na statku morskim, odnoszą się także do urzędników i osób z nimi zrównanych, a także członków personelu misji dyplomatycznych oraz urzędów konsularnych i jak się wydaje nie znajdują w rozpoznawanej sprawie zastosowania. Ze stanu faktycznego nie wynika także, aby w sprawie zastosowanie miał art. 8 umowy, w myśl którego władze właściwe obu Umawiających się Stron lub wyznaczone przez nie instytucje mogą, za obopólną zgodą ustalić wyjątki od postanowień artykułów 6 i 7 ustępy od 1 do 5 w odniesieniu do jakiejkolwiek osoby lub grupy osób, w ich interesie. Konkludując, należy stwierdzić, że wykonywanie przez obywatela Ukrainy aktywności zarobkowej stanowiącej tytuł ubezpieczeń społecznych (w tym umowy zlecenia) na terenie Rzeczypospolitej Polskiej oznacza jego podleganie polskim ubezpieczeniom społecznym bez względu na charakter pobytu, gdyż wyjątek z art. 5 ust. 2 ustawy systemowej nie znajduje zastosowania. Wykonywanie na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej aktywności zarobkowej

stanowiącej tytuł ubezpieczeń społecznych (w tym umowy zlecenia) przez obywateli Ukrainy oznacza więc ich podleganie polskim ubezpieczeniom społecznym bez względu na charakter pobytu, gdyż wyjątek z art. 5 ust. 2 ustawy systemowej nie znajduje zastosowania.

Rozważając natomiast kwestię relacji wyjątku od zasady podlegania ubezpieczeniom społecznym i zasady równego traktowania ubezpieczonych, Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 9 stycznia 2024 r., I USKP 6/23, przypomniał, że zgodnie z art. 2a ust. 1 ustawy systemowej ustawa stoi na gruncie równego traktowania wszystkich ubezpieczonych bez względu na płeć, rasę, pochodzenie etniczne, narodowość, stan cywilny oraz stan rodzinny. W tym kontekście *prima facie* można by uznać, że zakres podmiotowy zasady równego traktowania ogranicza się do ubezpieczonych, a zatem osób, które - z uwagi na aktywność zarobkową stanowiącą jeden z tytułów ubezpieczeń społecznych - podlegają tym ubezpieczeniom. W konsekwencji zagadnienie oceny ewentualnego wyłączenia obowiązku ubezpieczeniowego z uwagi na obywatelstwo przewidziane w art. 5 ust. 2 ustawy systemowej przez pryzmat zasady równego traktowania ubezpieczonych byłoby bezprzedmiotowe, co najwyżej można by rozważać zasadność odwołania się do ogólnej zasady równości z art. 32 Konstytucji RP. Warto jednak zauważyć, że w świetle art. 2a ust. 2 pkt 1 ustawy systemowej zasada równego traktowania dotyczy w szczególności warunków objęcia systemem ubezpieczeń społecznych. W orzecznictwie Sądu Najwyższego trafnie stwierdzono, że przepis ten nie stoi na przeszkodzie wprowadzaniu zróżnicowanych systemów ubezpieczenia (zabezpieczenia) społecznego dla pracowników i dla osób prowadzących działalność gospodarczą (por. wyroki Sądu Najwyższego: z dnia 28 stycznia 2010 r., II UK 199/09, LEX nr 583811 i z dnia 22 stycznia 2002 r., II UKN 58/01, OSNP 2003 Nr 21, poz. 523 oraz postanowienie z dnia 8 lutego 2006 r., III UZP 3/05, OSNP 2007 nr 5-6, poz. 84). Tytuł ubezpieczenia jest zatem jednym z usprawiedliwionych kryteriów dyferencjacji sytuacji ubezpieczonych (zob. D.E. Lach [w:] B. Gudowska, J. Strusińska-Żukowska (red.): Ustawa o systemie ubezpieczeń społecznych. Komentarz. Wyd. 2, Warszawa 2014, komentarz do art. 2a, nb 23-25, s. 20-21; M. Bartoszevska [w:] J. Wantoch-Rekowski (red.): Ustawa o systemie ubezpieczeń społecznych. Komentarz, LEX 2015, komentarz do art. 2a, pkt 6-7). Na tle art. 2a ust. 2 pkt 1 ustawy systemowej

trzeba natomiast uznać, że warunki objęcia ubezpieczeniami społecznymi dla osób wykonujących aktywność zarobkową objętych jednym tytułem ubezpieczeniowym (tu: umową zlecenia) powinny być takie same (jednakowe). W tym kontekście wypada dostrzec, że traktowanie równe dopuszcza także uzasadnione zróżnicowanie. Odnosząc się do różnicowania sytuacji prawnej zleceniobiorców, należy zwrócić uwagę np. na art. 8 ust. 2a ustawy systemowej dotyczący zleceniobiorców, którzy umowę zlecenia zawarli z pracodawcą (ustawa nakazuje traktować ich jak pracowników). Oznacza to, że ustawa systemowa - stojąc na gruncie równego traktowania wszystkich ubezpieczonych także odnośnie do warunków objęcia systemem ubezpieczeń społecznych - dopuszcza zarazem określone wyjątki stanowiące regulację szczególną uwzględniającą istotne różnice w sytuacji faktycznej różnych grup zleceniobiorców. W świetle powyższego należy stwierdzić, że - podlegający zawężającej wykładni - wyjątek przewidziany w art. 5 ust. 2 ustawy systemowej dotyczący wyłączenia obowiązku ubezpieczeniowego dla osób wskazanych w tym przepisie nie stanowi naruszenia zasady równego traktowania z art. 2a ust. 2 pkt 1 ustawy systemowej. Odnosi się on bowiem do sytuacji szczególnej, w której sposób realizacji aktywności zarobkowej cudzoziemca stanowiącej tytuł ubezpieczeniowy w Rzeczypospolitej Polskiej nie ma charakteru stałego, co uzasadnia uchylenie obowiązku ubezpieczeniowego. Tylko na marginesie warto więc zauważyć, że w art. 2a ust. 1 ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych przewidziano zamknięty i wąski katalog kryteriów dyskryminacji, obejmujący tylko płeć, rasę, pochodzenie etniczne, narodowość, stan cywilny oraz stan rodzinny. Ustawa nie odwołuje się natomiast do formalnego kryterium obywatelstwa. W konsekwencji należy uznać, że różnicowanie sytuacji prawnej cudzoziemców, w każdym razie odnośnie do podmiotów określonych w art. 5 ust. 2 ustawy systemowej, nie narusza zasady równego traktowania z art. 2a tej ustawy.

Sąd Najwyższy w obecnym składzie w całej rozciągłości aprobuje przedstawiony wyżej kierunek wykładni art. 5 ust. 2 ustawy systemowej, a także art. 2a tej ustawy, uznając, że ma on charakter całościowy i jest oparty na ugruntowanych poglądach judykatury. Odnosząc go do okoliczności faktycznych ustalonych w sprawie, stoi zatem na stanowisku, że zaskarżony wyrok narusza

powołane w rozpoznawanej skardze kasacyjnej przepisy prawa materialnego, gdyż oparto go na założeniach, które pozostawały w sprzeczności z tą wykładnią.

Kierując się przedstawionymi motywami oraz opierając się na podstawie art. 398¹⁵ § 1 k.p.c., a w odniesieniu do kosztów postępowania kasacyjnego na podstawie art. 108 § 2 k.p.c. w związku z art. 398²¹ k.p.c., Sąd Najwyższy orzekł jak w sentencji wyroku.

[SOP]

(r.g.)